

ნოდარ ბელქანია - ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

პროფესორი. კონტაქტი: nodar.belkania@tsu.ge

Pathogenic and therapeutic aspects of double bind

Abstract

A common form of paradoxical behavior in interpersonal relationships is double bind, which was first described scientifically by Gregory Bateson and his associates, who based on their analysis established a theory of double bind. In interpersonal communication, the person sending the message is called the transmitter and the person receiving the message is called the receiver. Communication can be verbal or nonverbal. Every verbal communication always has a nonverbal component. As a rule, the nonverbal component follows the verbal one, i.e., is coherent with it: When we verbally express a pleasure, we do the same nonverbally. But we can also say something sad with a smiling face. When verbal and non-verbal aspects of the message coincide, it is called the congruent, when they diverge or contradict each other - the incongruent message.

A special form of incongruent messages is double binding, which only occurs in close interpersonal relationships. For example, if a friend is sad and I ask him, "Is something wrong with you?" and he answers, "Everything is fine!", that can become a problem in the relationship. Double bind is especially difficult for the receiver who is factually or emotionally dependent on the transmitter.

In case of double bond, the transmitter has psychological advantage: he controls the situation himself and in case of emergency he can back out. The receiver is psychologically disadvantaged, because he does not know what to do.

The effect of double bind and paradoxical behavior on human psyche and interpersonal relationships, as mentioned above, first studied by G. Bateson and his associates.¹ They put forward a new theory of schizophrenia according to which schizophrenic behavior could be caused by certain communicative structures, which they described as the phenomenon of double bind. Although the later empirical researches did not confirm their theory, the influence of their theory on psychotherapy was significant.

However, psychotherapists soon realized that double bind as a technique can also have therapeutic effects. The founder of logotherapy, Viktor Frankl deserves credit for applying paradoxical behavior as a systematic method for therapeutic purposes.² He introduced into psychotherapy the method of paradoxical intention. Although paradoxical behavior as a therapeutic technique was known before him. Frankl used paradoxical intention to treat patients with anxiety neuroses, obsessive-compulsive neuroses and other pathogenic reaction patterns.

Special attention to the therapeutic aspect of double bind and paradoxical behavior was paid by P. Watzlawick and his associates.³ They described the method of the paradoxical intervention as a special case of the therapeutic double bind. The basic principle of therapy is the same as Frankl's: what you are afraid of and what you are threatened with is cured. However, Watzlawick and his colleagues emphasized the applicability of the method also for any interpersonal problems and analyzed many examples from the beautiful literature.

---

¹ Bateson, G., Jakson, D. D., Haley, J., Weakland, J. (1956). Toward a Theory of Schizophrenia. In *Behavioral Science 1*.

² Frankl, V. E., (2007). *Theorie und Therapie der Neurosen*. München Basel: E. Reinhardt.

³ Watzlawick, P., Beavin, J. H., Jakson, D. D. (2011). *Pragmatics of Human Communication. A study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. New York: W. W. Norton & Company.

Therapeutic and pedagogical effects of paradoxical behavior we often observe also in everyday life. An impressive example of such effect is described by Victor Hugo in his novel "Les Misérables": Jean Valjean, released from prison, tormented by hunger and fatigue, repulsed by everyone because of his past, was extremely hospitably received by a kind bishop. Overcome by old habits, the guest stole the silverware from the Bishop's room during the night and ran away. He is caught by city guards and brought to the bishop the next morning. Instead of anger and revenge, which would have brought life imprisonment to the former prisoner, Bishop fetches the remaining silver candlesticks and gives them to the guest in front of astonished guards. The Bishop's paradoxical therapeutic intervention has had such an effect on the former prisoner that it has radically changed his life and put it in the service of good.

The double bind usually has a pathogenic effect on the human psyche and behavior, but it can also have a therapeutic and pedagogical effect also in everyday interpersonal relationships.

ორმაგი დაბმის პათოგენური და თერაპიული ასპექტები

შესავალი

ადამიანთა შორის ურთიერთობებში პარადოქსული ქცევის ერთ-ერთი გავრცელებული ფორმაა ე. წ. ორმაგი დაბმა. ბევრ კულტურაში ორმაგ დაბმას ადამიანები სოციალიზაციის პროცესში უკვე ბავშვობიდან სწავლობენ და მთელი ცხოვრების მანძილზე ხშირად იყენებენ სხვა ადამიანებთან ურთიერთობაში. თავად ფენომენი არაერთხელ ყოფილა აღწერილი პოპულარულ დონეზე მაგ. მხატვრულ ლიტერატურაში, მაგრამ მეცნიერულად ის პირველად შეისწავლა ინგლისელ-ამერიკელმა ფილოსოფოსმა და ფსიქოლოგმა გრეგორი ბეიტსონმა, რომელმაც ფენომენის ანალიზის საფუძველზე შექმნა ინტერპერსონალური კომუნიკაციის ფსიქოლოგიაში ცნობილი ე. წ. ორმაგი დაბმის თეორია. ბეიტსონის მიხედვით ორმაგი დაბმის ხშირი გამოყენება საფუძველს უქმნის ადამიანის ცნობიერებაში და ქცევაში შიზოფრენიული სინდრომის ჩამოყალიბებას. თუმცა ბეიტსონის ეს მოსაზრება ექსპერიმენტულად სათანადოდ არ არის დღემდე გამყარებული, მაგრამ თავად ფენომენი თავისი აქტუალობის გამო დღემდე იქცევს მკვლევართა

ყურადღებას. ქვემოთ ჩენ გავიხილავთ ორმაგი დაბმის დადებით და უარყოფით გავლენას ადამიანის ფსიქიკასა და მის ქცევაზე.

კონგრუენტული და არაკონგრუენტული გამონათქვამები

ორ ადამიანს შორის კომუნიკაციისას ცნობის გადამცემს უწოდებენ ცნობის წყაროს, ხოლო იმას, ვისაც გადაეცემა ეს ცნობა – ცნობის მიმღებს. კომუნიკაცია ან ვერბალური შეიძლება იყოს ან – არავერბალური, თუმცა ყველა ვერბალური კომუნიკაცია თავისთავში შეიცავს არავერბალურ კომპონენტსაც. ჩვეულებრივ, ვერბალური და არავერბალური უწყებები ერთხვევა ერთმანეთს ანუ ვერბალური კომუნიკაციის არავერბალური კომპონენტი ჰარმონიულად მიჰყვება ვერბალურ კომპონენტს ანუ მისი თანხმეობა და აძლიერებს მას. სხვა სიტყვებით, თუ მაგალითად ვერბალურად სიხარულს გამოვხატავთ, პარალელურად სიხარულს გამოვხატავთ არავერბალურადაც ანუ ჟესტით, მიმიკით, სხეულის ენით. მაგალითად: მეგობარს, რომელიც გზაში შეგვხვდა ვეუბნებით მოღიმარი სახით: “გამიხარდა შენი ნახვა”. ასეა ძირითადად. მაგრამ ადამიანს შეუძლია პირიქითაც მოიქცეს, კერძოდ, წინააღმდეგობრივი ან სულაც პარადოქსული უწყება გაუგზავნოს მიმღებს. ასე ხდება, როდესაც მის მიერ ვერბალურად ანუ პირდაპირ დონეზე გამოხატულ დადებით ცნობას თან ახლავს არავერბალური, ანუ ე. წ. მეტადონეზე გამოხატული, ნეგატიური ემოცია. მაგალითად, მწუხარე სახით ეუბნებით ნაცნობს: “რა კარგად გამოიყურები”. ან მხიარული სახით ეუბნებით სტუდენტს: “თქვენ ჩაიჭერით!”. როდესაც ვერბალური და არავერბალური კომპონენტები ერთმანეთს ერთხვევა, მაშინ ამბობენ, რომ კომუნიკაცია კონგრუენტულია, ხოლო როდესაც ისინი არ ერთხვევა ან ეწინააღმდეგებადება ერთმანეთს, მაშინ კომუნიკაცია არაკონგრუენტულია. ბოლო ათწლეულების მანძილზე

კომუნიკაციის ფსიქოლოგიამ განსაკუთრებული ყურადღებით შეისწავლა არაკონგრუენტული კომუნიკაციის ხვადასხვა ფორმები და მათი პათოლოგიური და შესაძლო თერაპიული ასპექტები. ამერიკელი ფსიქოთერაპევტ ჯეი ჰეილის მიხედვით⁴ კომუნიკაციის არაკონგრუენტულობა, შეიძლება დადგინდეს ოთხი სახით: კონტექსტით, ფორმულირებით, სხეულის ენით (ჟესტით, მიმიკით, პოზით) და ინტონაციით. მაგალითად: 1. დაჯღაბნილ, გაურკვეველ ნაწერზე: “ლამაზი ხელი გქონიათ!”; 2. “შენზე კეთილი ადამიანი ჯერ არ დაბადებულა”; 3. მოღუშული სახით: “მობრძანდით, ბატონო!”; 4. ან ტელეფონით საუბრის დასრულებისას იმპლიციტურად დომინირების გამომხატველი, ყალბი ინტონაციით: “კაი, გენცვალე!”.

ორმაგი დაბმის ფენომენი

არაკონგრუენტული კომუნიკაციის განსაკუთრებული ფორმაა ორმაგი დაბმა (Double Bind) და ის ხდება მიმღებისთვის მნიშვნელოვან ადამიანებთან ურთიერთობისას. მაგალითად, როცა მეგობარი აშკარად ცუდ ხასიათზეა და მას ეკითხები “რა მოგივიდა?”, ის კი გპასუხობს “არაფერი!”, ეს შეიძლება შემდეგ პრობლემად იქცეს მასთან ურთიერთობაში. არაკონგრუენტული ცნობები მიმღებზე დამაბნეველად მოქმედებს. მან არ იცის რომელს დაუჯეროს - პირდაპირ თუ მეტაუწყებას. ეს ორაზროვნება კიდევ უფრო აუტანელია ორმაგი დაბმისას, ვინაიდან ამ დროს მისი მსხვერპლი ხდება წყაროსთვის მნიშვნელოვანი ადამიანი – ოჯახის წევრი, მეგობარი, სამსახურში მისი ზემდგომი ან თანამშრომელი – რომელთანაც მას ყოველდღიური და ახლო ურთიერთობა აქვს. განსაკუთრებით აუტანელია ორმაგი დაბმები ისეთ

⁴ Schulz von Thun, Fr. (2019). Miteinander reden I. Reinbek. Rororo: 36-38.

შემთხვევებში, როდესაც მიმღები რამენაირად – ობიექტურად ან ფსიქოლოგიურად – დამოკიდებულია წყაროზე, როგორც, მაგალითად, მშობლების და შვილების ან უფროსის და დაქვემდებარებულის ურთიერთობაში.

ორმაგი დაბმისას წყარო ფსიქოლოგიურად ყოველთვის მოგებული რჩება, ვინაიდან ის უკან დასახევ გზას იტოვებს და თავად შეუძლია მართოს სიტუაცია. სწორედ ამ ფსიქოლოგიური უპირატესობისთვის, რომელიც ხშირად გაუცნობიერებელია, მიმართავენ ადამიანები ორმაგ დაბმას. მიმღები ამ დროს ფსიქოლოგიურად ყოველთვის წაგებულია, ვინაიდან თუ არ მოეშვება მეგობარს და ჩაეძიება, წყარომ შეიძლება უპასუხოს: “ხომ გითხარი, არაფერი მჭირს მეტქი?”, ხოლო თუ მას თავს დაანებებს და არაფერს ეტყვის, მოგვიანებით მაინც შეიძლება საყვედური მიიღოს: “ხომ ხედავდი რომ ცუდად ვიყავი, მეტი ყურადღება რატომ არ მომაქციე? მეგობარი ხარ ბოლოს და ბოლოს!”. ორმაგი დაბმის ერთ-ერთი ქვესახეა არამკაფიო დაპირებები. ისინი საშუალებას გვაძლევს, თავიდან ავირიდოთ პასუხისმგებლობის ტვირთი და კომფორტულად ვიგრძნოთ თავი როგორც დაპირების შესრულების, ისე მისი შეუსრულებლობის შემთხვევაში.

როდესაც ადამიანი, განსაკუთრებით ბავშვობაში, ხშირად ხდება კომუნიკაციისას ორმაგი დაბმის მიმღები, ეს, მკვლევართა აზრით (ბეიტსონი და სხვ.), ქმნის მასში შიზოფრენიული ქცევის დისპოზიციას. ორმაგი დაბმის ნეგატიური გავლენისგან თავდაცვის ერთ-ერთი მეთოდია მეტაკომუნიკაციის უნარი⁵, რაც მიმღებს საშუალებას აძლევს გაარკვიოს წყაროს ორმაგი უწყების კონტექსტი ან საზღვრებში ჩასვას ის და ამით გააუვნებელყოს მისი ნეგატიური გავლენა. ეს კი ბავშვის ძალებს აღემატება და ამიტომ მისი ფსიქიკა უფრო მეტად ზიანდება ორმაგი უწყებებით.

⁵ Bateson, G. (1990). Geist und Natur. Frankfurt/M: Suhrkamp, 146.

ორმაგი დაბმის პათოგენური ასპექტები

ორმაგი დაბმის და პარადოქსული ქცევების ზემოქმედება ადამიანთა შორის ურთიერთობებზე პირველად აღწერეს ბეიტსონმა, ჯეკსონმა, ჰეილიმ და ვიკლენდმა 1956 წ. სტატიაში *Toward a Theory of Schizophrenia*.⁶ ავტორები გაემიჯნენ ძველ თეორიას შიზოფრენიული სინდრომის ინტრაფსიქიკური წარმომავლობის შესახებ და წამოაყენეს სრულიად ახლებური თეორია, რომლის მიხედვითაც შიზოფრენიული ქცევის ფორმებს საფუძვლად შეიძლება ედოს გარკვეული კომუნიკაციური სტრუქტურები, რომლებიც მათ აღწერეს, როგორც ორმაგი დაბმის ფენომენი. ორმაგი დაბმა, როგორც ზემოთაც ითქვა, თავს იჩენს მხოლოდ ისეთ ახლობელ ადამიანებთან ურთიერთობებში, როგორცაა ოჯახის წევრები, ნათესავები, მეგობრები, შეყვარებულები, ერთ საკანში მყოფი პაციენტები, მატერიალურად დამოკიდებული ან საერთო რწმენით გაერთიანებული ადამიანები და ა. შ.⁷ როდესაც ასეთი ურთიერთობებისას ცნობა ისეა მიწოდებული, რომ ის ითხოვს შესრულებას, მაგრამ იმ სახით, რომ შესრულებით მის იგნორირებას ახდენ და იგნორირებით ასრულებ, მაშინ იქმნება პარადოქსული სიტუაცია. მაგალითად, მოთხოვნა „იყავ სპონტანური“ ასეთ პარადოქსულ სიტუაციას ქმნის: თუ მის შესრულებას ეცდები, ვერ შეასრულებ და თუ არ ეცდები ანუ იგნორირებას მოახდენ, შეასრულებ. ასეთ დროს თავის დაცვა იქნებოდა მეტაკომუნიკაცია ანუ პარადოქსული გამონათქვამის კომენტირება ან სიტუაციას გარიდება. ორმაგი დაბმის უფრო მსუბუქი ფორმაა ჰოვარდ შალპერნის მაგალითი⁸: მშობელი ახალგაზრდა შვილს: „მე მინდა ის გააკეთო, რაც

⁶ Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J., Weakland, J. (1956). *Toward a Theory of Schizophrenia*. In *Behavioral Science I*.

⁷ Watzlawick, P., Beavin, J. H., Jackson, D. D. (2011). *Pragmatics of Human Communication. A study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. New York: W. W. Norton & Company, (Chapter 6.43).

⁸ Schulz von Thun, იქვე, 41.

შენტვის იქნება საუკეთესო, ჩემს მარტობას მე თვითონ მოვუვლი“. აქ მშობლის გამონათქვამი არ არის ერთმნიშვნელოვანი: თუ ახალგაზრდა შეასრულებს მის სურვილს, ამით მარტობისთვის სწირავს მშობელს. აქაც პარადოქსული უწყება ანუ ორმაგი დაბმა გვაქვს.

თუმცა ორმაგი დაბმის კავშირი შიზოფრენიულ სინდრომთან შემდეგ ემპირიული კვლევებით არ დადასტურდა, მაგრამ ბეიტსონის და მისი თანამშრომლების მიერ წამოყენებულ თეორიას მაინც ჰქონდა გავლენა ფსიქიატრიაში, ვინაიდან აშკარა იყო აღწერილი ფენომენის პათოგენური გავლენა ადამიანზე. როცა ორმაგ დაბმას სპორადული და ხანმოკლე ხასიათი აქვს მისი მოქმედებაც ხანმოკლეა და ის ღრმა კვალს არ ტოვებს ადამიანში, თუმცა განცდის მომენტში მტკივნეულია და შეიძლება ტრავმაც დაუტოვოს მას. მაგრამ როცა ორმაგი დაბმები ქრონიკული ხასიათისაა და ურთიერთობისას თანდათან პერმანენტულ მოლოდინად გადაიქცევა, მაშინ სიტუაცია შეიძლება ძალიან გართულდეს. როგორც ზემოთ ითქვა, ეს განსაკუთრებით ბავშვებს ეხება. ორმაგი დაბმის დროს, როგორც წესი, ყალიბდება ურთიერთობათა მყარი სტრუქტურები, რომლებიც, როგორც პარადოქსული ქცევების დისპოზიცია, პათოლოგიურად მოქმედებს განსაკუთრებით მიმღებზე, მაგრამ ზიანს აყენებს ასევე წყაროსაც და არაადეკვატურს ხდის მიმღებთან მის მიმართებას. ამასთან დაკავშირებით ვაცლავიკს და თანავტორებს მოჰყავთ ჟან პოლ სარტრის ცნობილი გამონათქვამი: „მტარვალი ისევე დამცირებული, როგორც მისი მსხვერპლი“, რომელიც ინტერპერსონალური კომუნიკაციის კვლევებითაც დასტურდება.⁹ როგორც კი ეს ურთიერთსაზიანო მოქმედება ჩამოყალიბდება, ფსიქოლოგიურად აზრს კარგავს კითხვა, თუ ვინ, რატომ და როდის დაიწყო ორმაგი დაბმა, ვინაიდან პათოგენურ სისტემებს აქვთ თვისება გაამყარონ ერთმანეთი და ასე გააგრძელონ

⁹ Watzlawick et al. (2011). (Chapter 6.432).

უსასრულოდ არსებობა. ვაცლავიკი და თანაავტორები დაბეჯითებით არ ამტკიცებენ, რომ ორმაგი დაბმა იწვევს შიზოფრენიას, არამედ მხოლოდ მიუთითებენ იმაზე, რომ, როცა ორმაგი დაბმა ხდება გაბატონებული სტრუქტურა ინტერპერსონალურ ურთიერთობებში, მაშინ პიროვნების ქცევა ემსგავსება შიზოფრენიის კლინიკურ სურათს.¹⁰ მათი აზრით, მხოლოდ ამ გაგებით შეიძლება ორმაგი დაბმა პრობლემების მიზეზად და შესაბამისად პათოგენურ ფაქტორად მივიჩნიოთ. ანუ ორმაგი დაბმების გავლენით ადამიანში ჩამოყალიბებული კომუნიკაციური სტრუქტურები თუმცა ჰგავს შიზოფრენიულ სინდრომს, მაგრამ არ არის მისი იდენტური. მათი კვლევები უტყუარად მიუთითებს იმაზე, რომ შიზოფრენიის გასაგებად კომუნიკაციური სტრუქტურების შესწავლა და გათვალისწინება აუცილებელია.

ვაცლავიკი და თანაავტორები იმაზეც მიუთითებენ, რომ პარადოქსული ქცევის მოთხოვნა მართო ადამიანებზე კი არ ახდენს ნეგატიურ გავლენას, არამედ, როგორც არავერბალური კომუნიკაცია ის აგრეთვე პრიმატების, ძუძუმწოვრების და უფრო დაბალგანვითარებული ცხოველების ქცევის პარალიზებასაც იწვევს. ეს კი, მათი აზრით, აჩვენებს, რომ პარადოქსული უწყებები და ქცევები ღრმა ეგზისტენციურ პრობლემებთან შეიძლება იყოს დაკავშირებული.¹¹

ორმაგი დაბმის თერაპიული ასპექტები

ვიქტორ ფრანკლის დამსახურებაა პარადოქსული ქცევების ფსიქოთერაპიული მოზნებისთვის ფართოდ გამოყენება. ფსიქოთერაპიის მიმართულება, რომელიც ფრანკლმა შექმნა და რომელიც ლოგოთერაპიის სახელითაა ცნობილი, ფართოდ იყენებს ე. წ. პარადოქსული ინტენციის

¹⁰ Watzlawick et al. (2011). (იქვე).

¹¹ Watzlawick et al. (2011). (Chapter 6.434).

მეთოდს. პარადოქსული ინტენციის ტექნიკა, ფრანკლისვე მოწმობით, პირველად გამოიყენეს ამერიკელმა ფსიქოთერაპევტმა მილტონ ერიკსონმა და ახალზელანდიელმა ფსიქიატრმა რეჯინალდ მედლიკოტმა. მას სპორადულად სხვებიც იყენებდნენ.¹² ფრანკლმა ეს ტექნიკა სისტემატურად დაამუშავა და ის ლოგოთერაპიის ერთ-ერთ ძირითად მეთოდად აქცია ე. წ. დერეფლექსიის მეთოდის გვერდით.

მითითებულ ნაშრომში ფრანკლს მოჰყავს ადგილი ჰეილის წიგნიდან „Strategies of Psychotherapy“, სადაც ეს უკანასკნელი იხსენებს მაგალითს, თუ როგორ უთხრა ლექციაზე ცნობილ ჰიპნოთერაპევტ მილტონ ერიკსონს ერთმა ახალგაზრდამ: “შესაძლოა, სხვებს გაუკეთოთ ჰიპნოზი, მაგრამ მე ნამდვილად ვერაფერს მომიხერხებთ!”. ერიკსონმა სთხოვა ახალგაზრდას დაეკავებინა ადგილი პოდიუმზე და შემდეგი სიტყვებით მიმართა: “თქვენ სრულიად ფხიზელი ხართ, ინარჩუნებთ სიფხიზლეს, უფრო ფხიზლდებით, უფრო და უფრო ფხიზლდებით, კიდევ უფრო ფხიზლდებით...” და უცებ ახალგაზრდა ტრანსში ჩავარდა. აქ ერიკსონმა სწორედ პარადოქსული ინტენციის ტექნიკა გამოიყენა.

პარადოქსულ ინტენციას დღეს ხშირად იყენებენ ქცევითი თერაპევტები. მაგალითად, პატარა ბავშვს, რომელიც მამის მანქანაში მართო ჩაიკეტა და პანიკურმა შიშმა და კანკალმა აიტანა, ვინაიდან კარი ვერ გააღო, ცოტა ხნის შემდეგ ისევ სვამენ მანქანაში, ასწავლიან როგორ გააღოს კარი. შემდეგ აცდიან სანამ სხვების დაუხმარებლად არ გამოვა მანქანიდან. ამას რამდენჯერმე ამეორებინებენ, რათა განუმტკიცონ პრობლემის დაძლევის გამოწვეული სინარულის და გამარჯვების გრძნობა და ამით საიმედოდ იცავენ კლასტროფობიისგან, რომელიც დიდი

¹² Frankl, V. E., (2007). Theorie und Therapie der Neurosen. München Basel: E. Reinhardt, 30-31.

ალბათობით განუვითარდებოდა. აქაც თერაპია მიღწეული იქნა პარადოქსული ქცევის წყალობით: რამაც შეაშინა ბავშვი (მანქანაში ჩაკეტვა), იმითვე განკურნეს.

ფრანკლი პარადოქსული ინტენციის ტექნიკას იყენებდა ფობიების, ობსესიური აშლილობების და სხვა პათოგენური რეაქციების დროს. ის პაციენტს ავალებდა შინაგანად ძლიერად მოენდომებინა სწორედ ის, რისიც მას ეშინოდა (ფობიებისას) ან გაეკეთებინა სწორედ ის, რაც აკვიატებული წარმოდგენის სახით მუდმივად თან სდევდა (ობსესიური აშლილობისას). სხვა სიტყვებით, პარადოქსული ინტენციის დროს ხდება თერაპიული მიზნებისთვის იმ სიტუაციის ინვერსია, რომელშიც თავს იჩენს პათოგენური რეაქცია. ფრანკლის მრავალრიცხოვანი მაგალითებიდან მოვიყვანთ რამდენიმეს. ერთხელ ფრანკლს და მის კოლეგებს მიმართა ახალგაზრდა ქირურგმა, რომელსაც კლინიკის ხელმძღვანელის საოპერაციოში შემოსვლისას თავიდან შიში ეუფლებოდა, რომ ხელები აუკანკალდებოდა. თანდათან მისი ეს შიში ნამდვილ ტრემორში გადაიზარდა. ახალგაზრდა ქირურგი შიშის დასაძლევად ალკოჰოლს მიეტანა. მას პარადოქსული ინტენციის მეთოდით უმკურნალეს. ეს შემთხვევა ფრანკლმა თავის ერთ-ერთ კლინიკურ ლექციაში განიხილა. მის ლექციას ესწრებოდა მედიცინის სტუდენტი გოგონა, რომელმაც რამდენიმე კვირის შემდეგ ფრანკლს მისწერა წერილი, სადაც აღნიშნავდა, რომ მასაც ეუფლებოდა ტრემორის შიში საპროზექტოროში ანატომიის პროფესორის გამოჩენისას. მას შემდეგ, რაც მოისმინა ფრანკლის ლექცია, მან საკუთარ თავზე გამოიყენა პარადოქსული ინტენციის მეთოდი. კერძოდ, ყოველთვის, როცა პროფესორი შემოდის საპროზექტოროში, ის საკუთარ თავს ეუბნებოდა: “ახლა მის წინ მაგრად უნდა ავკანკალდე და ვანახო მას, თუ როგორი კანკალი შემიძლია”. გოგონა მთელი ძალით ცდილობდა ამას. როგორც ის ფრანკლს წერდა, მალე გაუქრა ტრემორის ფობიაც და თავად

ტრემორიც.¹³ აქ ჩვენ ვხედავთ ფრანკლის მეთოდის საკუთარ თავზე დამოუკიდებლად გამოყენების წარმატებულ მაგალითს. პარადოქსული ინტენციის მეთოდით ფრანკლი წარმატებით კურნავდა უძილობასაც. პაციენტს აქაც ჯერ უვითარდება უძილობის შიში, რაც შემდეგ, როგორც წესი, ფაქტობრივი უძილობის საფუძველი ხდება. ფრანკლი ჯერ არწმუნებდა პაციენტს, რომ ადამიანს არსებითად მინიმალური ძილიც ყოფნის, რაც შიშის რელუქციას იწვევდა. შემდეგ კი აძლევდა დავალებას ისე გაეტარებინა ღამე, რომ როგორმე არ დაეძინა. შედეგი ის იყო, რომ თუ მანამდე პაციენტის მიერ ძილის სურვილი შეუძლებელს ხდიდა ჩაძინებას, ფრანკლის მითითების შემდეგ მისი უძილობის სურვილი პარადოქსულად ძილს იწვევდა.¹⁴

პარადოქსული ქცევების პოზიტიურ, თერაპიულ ეფექტს, როგორც ზემოთაც ითქვა, წარმატებით იყენებდნენ სხვა ფსიქოთერაპევტებიც. პაულ ვაცლავიკი საუბრობდა პარადოქსული ინტერვენციის მეთოდზე და ეს უკანასკნელი მიაჩნდა თერაპიული ორმაგი დაბმების კერძო შემთხვევად. თერაპიულ ორმაგ დაბმებს კი ის თერაპიული კომუნიკაციის ერთ-ერთ ფორმად განიხილავდა. თერაპიული პარადოქსული კომუნიკაციები დღემდე ფართოდ გამოიყენება ფსიქოთერაპიაში. პრინციპი აქაც იგივეა, რაც ფრანკლის პარადოქსული ინტენციის შემთხვევაში – რისიც ეშინიათ, რაც ემუქრებათ, იმითვე კურნავენ. მათ შორის განსხვავება ისაა, რომ პარადოქსულ ინტენციას ლოგოთერაპევტი იყენებს ფსიქოთერაპიის პროცესში, პარადოქსული ინტერვენცია კი ფსიქოთერაპიის გარდა გამოიყენება აგრეთვე ინტერპერსონალური კომუნიკაციაში პრობლემების წარმოქმნისას. გარდა ამისა, ვაცლავიკმა და

---

¹³ Frankl, V., (2007). 162.

¹⁴ Frankl, V., (2007). 181-182.

მისმა თანამშრომლებმა მოიძიეს პარადოქსული ქცევების თერაპიული ეფექტის არაერთი მაგალითი მნატვრულ ლიტერატურაშიც.

პარადოქსული ინტერვენციის მეთოდის აღწერისას ვაცლავიკი და თანავტორები იყენებენ ჰომეოპათიის დამფუძნებლის, სამუელ ჰანემანის ცნობილ ფორმულას: *Similia similibus curantur* - მსგავსი მსგავსითვე იკურნება. ავტორები წერენ: “რასაც შეუძლია ადამიანი ჭკუიდან გადაიყვანოს, იმასვე უნდა შეეძლოს ჭკუაზე მისი მოყვანაც. ეს არამც და არამც არ ნიშნავს თერაპევტის თავისი პაციენტისადმი ადამიანური მიდგომის დამცირებას და არ გულისხმობს, რომ მონდომება, გაგება, გულწრფელობა, სითბო, პასუხისმგებლობა და თანაგრძნობა აქ უსარგებლოა და მხოლოდ ტრიუკები და ტაქტიკაა მთავარი. ფსიქოთერაპია ამ თვისებების გარეშე წარმოუდგენელია. [...] რასაც ჩვენ ხაზი გვინდა გავუსვათ, ისაა, რომ, ჩვენი აზრით, მხოლოდ აღნიშნული ადამიანური თვისებები პათოლოგიური კომუნიკაციის პარადოქსებს ვერ გაუმკლავდება”.¹⁵

თერაპიული ორმაგი დაბმები პაციენტს აიძულებს გამოვიდეს თავისი დილემის ჩარჩოდან. ამას ის მართო ვერ მოახერხებდა, მაგრამ ფსიქოთერაპევტის ჩარევა ორმაგი დაბმის მონაწილეებს საშუალებას აძლევს გარედან შეხედონ ჩამოყალიბებულ სისტემას, გააფართოონ და განაახლონ ის მეტაწესების შემოტანით, რაც თავად ძველი სისტემის ჩარჩოებში შეუძლებელია.

ვაცლავიკი და თანავტორები განიხილავენ პარადოქსული ინტერვენციის თერაპიაში გამოყენების მრავალ შემთხვევას.¹⁶ ერთ-ერთ მათგანში ისინი აღწერენ შემდეგ სიტუაციას: სტუდენტი გოგონა გამოცდებზე ჩაჭრის საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა, ვინაიდან ძალიან უჭირდა

¹⁵ Watzlawick et al. (2011). (Chapter 7.4).

¹⁶ Watzlawick et al. (2011). (Chapter 7.5).

ადრე ადგომა, გამოცდები კი დილის რვა საათზე იწყებოდა. არაერთი მცდელობის მიუხედავად ის ვერ ახერხებდა დილის ათ საათამდე უნივერსიტეტში მისვლას. თერაპევტმა მას აუხსნა, რომ პრობლემის მოგვარება შესაძლებელი იყო საკმაოდ იოლი, მაგრამ არც თუ ისე სასიამოვნო ხერხით, თუმცა ეჭვობდა, რომ პაციენტი ამას შეძლებდა. ამან აიძულა გოგონა, რომელიც ძალიან წუხდა საკუთარ მომავალზე და ამასთან წინა შეხვედრების შედეგად თერაპევტის მიმართ საკმარისი ნდობა გაუჩნდა, პირობა დაედო, რომ ყველაფერს გააკეთებდა, რასაც თერაპევტი დაავალებდა. მაშინ თერაპევტმა მას შესთავაზა მალვიძარა დილის შვიდ საათზე დაეყენებინა და მეორე დილას, როცა მალვიძარა დარეკავდა, გოგონას ორი ალტერნატივიდან ერთ-ერთი აერჩია: ამდგარიყო, ესაუზმა და რვა საათზე უნივერსიტეტში ყოფილიყო, რითაც მისი მიზანი მიღწეული იქნებოდა, ან ძველებურად გაეგრძელებინა ძილი. მაგრამ ამ უკანასკნელ შემთხვევაში მას არ ჰქონდა უფლება ჩვეულებისამებრ ათი საათისთვის ამდგარიყო, არამედ მალვიძარა თერთმეტზე უნდა დაეყენებინა და ეს და შემდეგი დილაც მალვიძარას დარეკვამდე საწოლში გაეტარებინა. ამ ხნის განმავლობაში მას ეკრძალებოდა კითხვა, წერა, რადიოს მოსმენა ან სხვა რამ საქმიანობა, მხოლოდ ძილის ან საწოლში ფხიზლად წოლის უფლება ჰქონდა. თერთმეტი საათის შემდეგ კი შეეძლო ეკეთებინა რაც სურდა. მომდევნო დღისთვის მას ისევ უნდა დაეყენებინა მალვიძარა შვიდზე და თუ ახლაც ვერ შეძლებდა დროზე ადგომას, ზუსტად იგივე პროცედურა უნდა გაემეორებინა. თერაპევტმა ორმაგი დაბმა კიდევ უფრო გააძლიერა იმით, რომ პაციენტს გადაჭრით უთხრა, რომ თუ ის არ შეასრულებდა ამ პროცედურას, რომელსაც ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე დაეთანხმა, ის ვეღარ იქნებოდა მისი თერაპევტი და მკურნალობაც აქ შეწყდებოდა. გოგონას ძალიან მოეწონა ასეთი მითითებები. სამი დღის შემდეგ სეანსზე მისულმა მან მოახსენა თერაპევტს, რომ პირველ დღეს ვერ მოახერხა დროზე ადგომა და მოუწია

თერთმეტ საათამდე საწოლში ყოფნა. და რომ ეს დრო ათიდან თერთმეტ საათამდე მისთვის იყო აუტანლად მოსაწყენი. მეორე დილა კიდევ უფრო საშინელი მოეჩვენა. მან შვიდი საათის შემდეგ ერთი წუთითაც ვერ დაიძინა, თუმცა მალვითარამ მეორე დღეს, შეთანხმებისამებრ, მხოლოდ თერთმეტ საათზე დარეკა. ამის შემდეგ გოგონამ პუნქტუალურად დაიწყო ლექციებზე სიარული.

აქაც თერაპევტის მიერ პაციენტის ორმაგი დაბმით და მისი გაძლიერებით იქნა სწრაფი თერაპიული ეფექტი მიღწეული. თერაპევტმა პარადოქსული ინტერვენციით და მეტაწესების შემოტანით დაანგრია ძველი ქცევითი მოდელი და საფუძველი ჩაუყარა ახალს.

ვაცლავიკს და თანავტორებს მოჰყავთ საინტერესო მაგალითი, როდესაც თავად პაციენტმა განკურნა საკუთარი თავი თერაპიული ორმაგი დაბმის მეშვეობით, თუმცა ეს უფრო სპონტანურად მოხდა და არა შეგნებულად.¹⁷ პაციენტს აწუხებდა აგორაფობია, რომელიც წლების მანძილზე სულ უფრო აუტანელი ხდებოდა. ის ყველანაირად ცდილობდა ოდნავ მაინც გაეფართოებინა ის არეალი, რომელზეც მისი ფობია არ ვრცელდებოდა, თუმცა უშედეგოდ. პირიქით, ეს მცდელობები პირდაპირ სიკვდილის შიშში გადაიზარდა და სასოწარკვეთილმა ერთხელაც გადაწყვიტა სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაესრულებინა. მან ამისთვის უცნაური ხერხი აირჩია: სახლიდან 50 კილომეტრით მოშორებული მთისკენ გაემგზავრა, ვინაიდან ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ სახლიდან მოშორებას მისი გული ვერ გაუძლებდა და ინფარქტი დაემართებოდა. მისდა გასაკვირად მთის მწვერვალზე ისე იოლად ავიდა, რომ არათუ გული არ გაუსკდა, არამედ წლების მანძილზე პირველად გაუქრა საერთოდ ყოველგვარი შიში. მისი ფსიქიატრის მოწმობით, ბოლო ექვსი წლის მანძილზე პაციენტს არა თუ არ შებრუნებია

¹⁷ Watzlawick, P., (2011). Münchhausens Zopf oder Psychotherapie und „Wirklichkeit“. Bern Stittgart Toronto: Hans Huber, 31-32.

აგორაფობია ან არ განვითარებია რაიმე სხვა შიში, არამედ მან ისიც კი მოახერხა, რომ მძიმე ფობიებით შეპყრობილ სხვა პაციენტებსაც ეხმარებოდა პარადოქსული ინტერვენციის ტექნიკით.

საინტერესოა ზიგმუნდ ფროიდის მიერ პარადოქსული ინტერვენციის წარმატებული გამოყენების მაგალითი, რომელიც მოჰყავთ ვაცლავიკს და თანაავტორებს ფროიდის ცნობილი ბიოგრაფის ერნსტ ჯონსის წიგნიდან “ზიგმუნდ ფროიდის ცხოვრება და თხზულებანი”. 1938 წელს ვენაში გესტაპომ ფროიდს ლონდონში ემიგრაციის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობად წაუყენა ისეთი დოკუმენტის ხელმოწერა, რომელიც ნაცისტებს სახარბიელოდ წარმოაჩინდა მსოფლიო საზოგადოებრიობის თვალში. დოკუმენტის შინაარსი ასეთი იყო: “მე, პროფესორი ფროიდი, ამით ვადასტურებ, რომ გერმანული რაიხის მიერ ავსტრიის ანშლუსის შემდეგ გერმანიის ხელისუფლება, განსაკუთრებით კი გესტაპო, დიდი პატივისცემით და ყურადღებით მეპყრობოდა და ჯეროვნად აფასებდა ჩემს სამეცნიერო რეპუტაციას, რომ მე მქონდა საშუალება მეცხოვრა და მემუშავა სრულიად თავისუფლად, რომ ვაგრძელებდი ჩემს კვლევით საქმიანობას ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე, რომ ამ მხრივ მქონდა ყოველმხრივი ხელშეწყობა ყველა იმ პირისაგან, ვისაც ეს ეხებოდა და არ მაქვს უკმაყოფილების არანაირი საფუძველი”. როდესაც ნაცისტმა მოხელემ ეს დოკუმენტი ფროიდს ხელმოსაწერად მიუტანა, ამ უკანასკნელმა მას უყოყმანოდ მოაწერა ხელი ყოველგვარი სინდისის ქენჯნის გარეშე, ვინაიდან პირადად მასთან დაკავშირებით დოკუმენტის შინაარსი, შესაძლოა, სულაც არ იყო სიმართლისგან შორს. ხელმოწერის შემდეგ ფროიდმა მოხელეს ჰკითხა, თუ შეიძლებოდა ერთი წინადადების დამატება და როცა მისგან ნებართვა მიიღო, დოკუმენტს მიაწერა: “შემიძლია მხურვალე

რეკომენდაცია გავუწიო გესტაპოს ვისთანაც გნებავთ”.¹⁸ ბოლო წინადადებაში ვაცლავიკმა და მისმა კოლეგებმა ყურადღება მიაქციეს იმას, რომ ეს მინაწერი ორმაგი დაბმის და პარადოქსული ქცევის ტიპური მაგალითი იყო და საინტერესოა, რომ აქ ის მსხვერპლისგან მომდინარეობდა, მიმღების როლში კი მისი მდევერები იყვნენ, მაშინ როდესაც ჩვეულებრივ პირიქით ხდება – მდევეარი ახორციელებს მსხვერპლის ორმაგ დაბმას.¹⁹ ფროიდმა ამ მინაწერით ოსტატურად დააღწია თავი მეტად უხერხულ სიტუაციას. ის იდგა მწვავე დილემის წინაშე: ერთი მხრივ, გესტაპოს ესაჭიროებოდა მსოფლიო სახელის მქონე მეცნიერის ხელმოწერა ასეთ პროპაგანდისტულ დოკუმენტზე, როგორც ნაცისტების ჰუმანურობის უტყუარი საბუთი, რაც ფროიდის რეპუტაციას დიდ ზიანს მიაყენებდა, რადგან თვითონ კი გადარჩებოდა, მაგრამ იმავდროულად სინდისს ჩამორეცხავდა გესტაპოსაც, რომელიც ვენაში სასტიკად სდევნიდა სხვაგვარად მოაზროვნეებს, განსაკუთრებით კი მის თვისტომ ებრაელებს. ხოლო, მეორე მხრივ, ხელმოწერაზე უარის თქმას შეიძლებოდა საბედისწერო შედეგი მოჰყოლოდა მისთვის და მისი ოჯახის წევრებისთვის. ფროიდმა პარადოქსული მინაწერით მოწინააღმდეგე მის მიერვე დაგებულ მახეში გააბა. თავის ფსიქოლოგიურ უპირატესობაში დარწმუნებული ნაცისტი მოხელე იოლად დათანხმდა მის შეთავაზებას, ვინაიდან ის გესტაპოს კიდევ უფრო სახარბიელოდ წარმოაჩენდა და ამ კონტექსტში ლოგიკური ჩანდა. მაგრამ, ვინაიდან ვენაში გესტაპოს სისასტიკის შესახებ მსოფლიო საზოგადოებრიობა უკვე კარგად იყო ინფორმირებული, დოკუმენტი სარეკომენდაციოდ ვეღარ გამოდგებოდა სწორედ ბოლო წინადადების სარკასტულ-პარადოქსული შინაარსის გამო.

¹⁸ Jones, E., (1957). The Life and Work of Sigmund Freud, Volume 3. New York: Basic Books, Inc., 226.

¹⁹ Watzlawick et al. (2011). (Chapter 6.42).

ორმაგი დაბმის თერაპიული მოქმედება ადამიანთა შორის ურთიერთობებში

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები მკაფიოდ გვიჩვენებს, რომ ორმაგი დაბმის ფენომენი თუმცა თავისთავად სასურველი არ არის ადამიანთა შორის ურთიერთობებში, ვინაიდან ძაბავს და ხელს უშლის უშუალო კომუნიკაციას და ინტერპერსონალური ნდობის ჩამოყალიბებას, მაგრამ ერთხელ ჩამოყალიბებული ეს საკომუნიკაციო თუ ქცევითი მოდელი, როგორც გამოცდილება შეიძლება წარმატებითაც იყოს გამოყენებული სხვადასხვა ყოფით თუ თერაპიულ სიტუაციებში. ორმაგი დაბმა რომელიც მეტ-ნაკლებად ყველა ადამიანს გამოუცდია, რაც არ უნდა უცნაურად ჟღერდეს ეს, მისი ცნობიერების დიაპაზონს აფართოვებს და გარკვეულ პირობებში მას საშუალებას აძლევს უფრო ფართოდ შეხედოს სხვა ადამიანებს და უკეთ გაუგოს მათ. ვინც ხშირად ყოფილა ორმაგი დაბმის მსხვერპლი, მას ნაკლებად გააკვირვებ მოულოდნელი ქცევებით. ის ზოგადად უფრო მეტს იტანს, ვიდრე ისეთი ადამიანი, ვისაც არასოდეს გამოუყენებია ორმაგი დაბმა და სხვისგანაც ნაკლებად ყოფილა მისი მსხვერპლი. ასეთი გამოცდილების მქონისთვის გადაცდომებიც “ადამიანურია”, ის მათ მორალურად არ განსჯის და ჩვეულებრივ უფრო შემწყნარებლურია მათ მიმართ, ვიდრე მხოლოდ კონგრუენტული გამოცდილების მქონე ადამიანი, ვინაიდან ნებსით თუ უნებლიეთ თავადაც არაერთხელ გამოუყენებია ის სხვებთან ურთიერთობაში. ხშირია შემთხვევა, როდესაც ორმაგი დაბმის გამოცდილება პედაგოგს, ფსიქოთერაპევტს, ექიმს ან რელიგიურ მოძღვარს ეხმარება სხვა ადამიანის უკეთ გაგებაში და მის სოციალურ ქცევას ძლიერ იმპულსს აძლევს. ასეთ გაგებას და სხვა ადამიანის მიღებას ისეთად, როგორც ისაა სინამდვილეში, შეუძლია პოზიტიურად შეცვალოს პარადოქსული გამოცდილებით აღბეჭდილი ადამიანის ცნობიერება, მოქმედება და

თვით ცხოვრების წესიც კი. ასეთი შემთხვევები სამეცნიერო ლიტერატურის გარდა არაერთხელაა აღწერილი მხატვრულ ლიტერატურაშიც.

პარადოქსული, ორმაგი დაბმებით აღბეჭდილი ცნობიერების ერთ-ერთი სახეა ე. წ. კრიმინალური მენტალიტეტი, რომელიც შეიძლება ჩამოყალიბდეს ცხოვრებაში ჭარბი ნეგატიური გამოცდილების მიღების შედეგად. ასეთი ადამიანები ხშირად ერთს ფიქრობენ, მეორეს ამბობენ და მესამეს აკეთებენ. აქ საქმე გვაქვს ორმაგი დაბმების მთელ კომპლექსთან ადამიანის ცნობიერებასა და ქცევაში. ასეთი ცნობიერება ადამიანს გამოჰყვება არა დაბადებიდან, არამედ უყალიბდება ცხოვრების მანძილზე. ეს ადამიანები, როგორც წესი, არ არიან მიღებული სოციალურ გარემოში, რაც კიდევ უფრო აძლიერებს მათ შინაგან იზოლაციას და დევიანტურ ქმედებას. არაფრის მომცემია მათ მიმართ კონფრონტაციული მიდგომა, რომელიც შეიძლება გამოიხატოს ძველი აღთქმის სიტყვებით “თვალი თვალის წილ და კბილი კბილის წილ”. ანუ მათ მიმართ ნაკლებად ეფექტურია შურისძიება ან დასჯა, რაც უნდა აუცილებელი იყოს ეს სამართლებრივად. პირიქით, მათი ისეთად მიღება, როგორებიც ჩამოყალიბდნენ სოციალური გარემოს გავლენით, ხშირად უფრო სასიკეთოდ მოქმედებს მათ ცნობიერებაზე და შესაბამისად მათ ქცევაზეც, ვიდრე დასჯა.

ამგვარი სასიკეთო, მეტიც, ბიოგრაფიულად გარდამტეხი ზემოქმედების შთამბეჭდავ მაგალითს აღწერს ვიქტორ ჰიუგო რომანში “საბრალონი”.²⁰ რამდენადაც ჩვენთვის ცნობილია, ორმაგი დაბმის თერაპიული მოქმედების თვალსაზრისით ამ რომანისთვის ფსიქოლოგებს ჯერაც არ მიუქცევიათ სათანადო ყურადღება. ჰიუგოს რომანის მთავარი პერსონაჟია ჟან ვალჟანი, რომლის დრამატული პერიპეტიებით აღსავსე ცხოვრებასაც გადმოსცემს მწერალი.

---

²⁰ Hugo, V., (1862). Les Misérables. Paris. ხელთ გვქონდა გერმანული თარგმანი: Die Elenden. Manesse Zürich. 1968, Teil I, Bücher 1 und 2.

ჟან ვალჟანი გლეხის ოჯახში დაიბადა და ღუბჯირი ცხოვრების გამო წერა-კითხვის უცოდინარიც დარჩა. მშობლები ადრე დაკარგა და უფროსი და ზრდიდა. მისი დაქვრივების შემდეგ ყოველმხრივ ეხმარებოდა დას მცირეწლოვანი შვილების გაზრდაში. თავს არ ზოგავდა მუშაობით და დაც ყველაფერს აკეთებდა რაც შეეძლო, მაგრამ ნაშოვნი ფულით საკუთარ თავს და ბავშვებს ძლივს ინახავდნენ. ერთხელ დამშეული ბავშვების და დისტოვის საშოვარზე გასულმა ცდუნებას ვერ გაუძლო და პურის მცხობელის ვიტრინა ჩაამსხვრია. აღშფოთებულმა მეპატრონემ პოლიციას უხმო და ჟან ვალჟანს მიყენებული ზარალის და პურის ქურდობისთვის ხუთი წლით კატორღაში ამოაყოფინა თავი. გაქცევის რამდენიმე წარუმატებელი მცდელობა იმით დასრულდა, რომ საბოლოოდ 19 წელი გაატარა ციხეში. ციხის სკოლაში, მართალია, წერა-კითხვა ისწავლა, მაგრამ აუტანელმა ცხოვრებამ და არაადამიანურმა მოპყრობამ იმდენად გაამწარა, რომ კაცთმოძულე და დაუნდობელი გახდა. კატორღაში სახელიც კი დაკარგა და მხოლოდ მინიჭებული ნომრით მოიხსენიებდნენ. ციხიდან გათავისუფლებულს ყვითელი ბილეთი და თავისი შრომით გამომუშავებული ცოტაოდენი ფული მისცეს და ამ ავლა-დიდებით ჩამოვიდა ერთ პატარა ქალაქში, მშიერ-მწყურვალი და ღონემიხდილი. ქალაქის ტრაქტირები მოიარა და ზოგი სახლის კარზეც დააკაკუნა, მაგრამ ყვითელი ბილეთის დანახვისთანავე ყველა უარს ეუბნებოდა მიღებაზე, თუმცა მანამდე თავაზიანად ეპყრობოდნენ და გამასპინძლებასაც ჰპირდებოდნენ. ხალხში ხმა დაირხა, რომ ქალაქს საშინელი ბოროტმოქმედი ეწვია. სასოწარკვეთილმა და ღონემილეულმა ჟან ვალჟანმა გადაწყვიტა დაეტოვებინა ქალაქი და სადმე ხის ძირას ან თივის ზვინში გაეთენებინა ღამე. ამ დროს მას ერთი კეთილი მოხუცი ქალი გამოეცნაურა და მიუთითა პატარა სახლზე, რომელიც ეპისკოპოსის სასახლის გვერდით იდგა და უთხრა, რომ იქ მას ისე უგულოდ არ მოექცეოდნენ, როგორც სხვაგან. ამ პატარა სახლში

ცხოვრობდა ქალაქის ეპისკოპოსი, რომელმაც ცხოვრების დიდი გზა განვლო და რომელსაც ახალგაზრდობაში სულაც არ უცხოვრია წმინდანის ცხოვრებით, მაგრამ საფრანგეთის რევოლუციამ მასზე ისეთი გარდამტეხი გავლენა იქონია, რომ ეკლესიის სამსახურში ჩადგა და ნაპოლეონის ხელშეწყობით ეპისკოპოსიც კი გახდა. მოყვასის მიმართ სიკეთის და სათნოების გამო ხალხმა მას “ბიენვენიუ” (სასურველი სტუმარი) შეარქვა.

ეპისკოპოსი სტუმარს ისე შეხვდა, როგორც ქრისტეს მსახურს ეკადრებოდა: მეგობრულად მიიპატიჟა შინ და სუფრა გაუშალა. გამოუტანა ვერცხლის საუკეთესო ჭურჭელი – ერთადერთი სიმდიდრე, რაც ებადა –, გულუხვად ასვა და აჭამა, გაქათქათებულ ლოგინში დააწვინა და ძილი ნებისა უსურვა. შუა ღამით სტუმარს გამოელვინა, მომხდარისგან გონს ვერ მოსულიყო. თავში ათასი აზრი უტრიალებდა. ასეთი მასპინძლობა ცხოვრებაში არ ენახა. განცდილისთვის სახელს ვერ პოულობდა; თუმცა მალე გონს მოვიდა; თავისი მდგომარეობა გაიაზრა; გაახსენდა გუშინდელი არაადამიანური მოპყრობა ქალაქში; იფიქრა, რომ აქედან წასვლის შემდეგ თავისი ყვითელი ბილეთით და მცირედი ფულით უკეთესის მოლოდინი არ უნდა ჰქონოდა და ისევ ძველი ფიქრები და გრძნობები მოერია. შეიპარა ოთახში, სადაც ეპისკოპოსს ეძინა და სადაც გუშინ დიასახლისმა კარადაში ვერცხლის ჭურჭელი შეინახა. მალე იპოვა კალათაში ჩაწყობილი ჭურჭელი, დაავლო ხელი, ჩუმად გააღო სახლის კარი, გავიდა ბაღში, ღობეზე გადახტა და სიბნელეში გაუჩინარდა. დილით ჟანდარმებმა სტუმარი ეპისკოპოსს მიუყვანეს. ეპისკოპოსი ღმილით შეეგება მოულოდნელ სტუმრებს, მყისვე გაერკვა სიტუაციაში და ჟანდარმების თვალწინ ყოფილ პატიმარს შემდეგი სიტყვებით მიმართა: “ახ, ეს თქვენ ხართ!” “გამიხარდა თქვენი ნახვა”. “კი მაგრამ, მე ხომ შანდლებიც გაჩუქეთ. ისინიც ვერცხლისაა, როგორც დანარჩენი ჭურჭელი. ორას ფრანკს მაინც მიიღებდით მათ საფასურად. რატომ არ წაიღეთ ჭურჭელთან

ერთად?” გაკვირვებული ჟანდარმები მალე გაეცალნენ იქაურობას. ეპისკოპოსმა კი განცდილით თავზარდაცემულ ჟან ვალჟანს ჩურჩულით უთხრა: “ნურასოდეს, ნურასოდეს დაივიწყებთ ჩემთვის მოცემულ აღთქმას, რომ ამ ფულს იმისთვის გამოიყენებთ, რათა პატიოსანი ადამიანი გახდეთ”. ჟან ვალჟანი გაოცებული დარჩა, ვინაიდან ასეთი პირობა არ ახსოვდა. ეპისკოპოსმა კი დასძინა: “ჟან ვალჟან, ჩემო ძმაო, ამიერიდან თქვენ არა ბოროტს, არამედ კეთილს ეკუთვნით. მე გამოვისყიდე თქვენი სული. მე მისგან განვდევენი ბნელ აზრებს და წარწყმედის სულს და მას ღმერთს ვაბარებ”.

ამის შემდეგ ჟან ვალჟანმა ძველი ინერციით კიდევ ერთი პატარა ბოროტება ჩაიდინა: მინდორში მოთამაშე ბიჭს ორმოც სუიანი მონეტა წაართვა. შემდეგ კი ველარ გაუძლო ყოველივეს და თავისივე საქციელით შინაგანად განადგურებულს უცნაური რამ დაემართა: პირველად ცხრამეტი წლის შემდეგ ღაპალუპით წასკდა თვალებიდან ცრემლები. ეს უკვე მიძინებული სინდისის გამოღვიძებას და საბოლოო შემობრუნებას ნიშნავდა. ბოლო ორ დღეში განცდილით ღრმად შეძრული და ამის შედეგად იმავდროულად შინაგანად განახლებული, უფრო მეტიც, ხელახლა დაბადებული, ის მყარად დაადგა სიკეთის და პატიოსნების გზას.

ჰიუგოს მიერ აღწერილ ამ სულისშემძვრელ ამბავს, რასაკვირველია, ვერ დავიყვანთ მხოლოდ პარადოქსულ თერაპიულ ეფექტამდე და ორმაგი დაბმის ტექნიკამდე. აღწერილი ბევრად უფრო ღრმა და მასშტაბურია, ვიდრე ვიწროდ გაგებული ფსიქოთერაპიული მეთოდი. აქ იმპლიციტურად იკითხება ჟანდარმის, როგორც სახელმწიფოს და კანონის წარმომადგენლისა და ეპისკოპოსის, როგორც ქრისტეს მსახურის ბუნებრივი და ლეგიტიმური დაპირისპირება. აქ ისიცაა მინიშნებული, რომ ორივეს საქმიანობა თავის ადგილას სასარგებლო და აუცილებელია; რომ კატორღა და ციხე ადამიანის გამოსწორებას კი არ უწყობს ხელს, როგორც საუკეთესო

შემთხვევაში იმედოვნებენ კანონის მსახურნი, არამედ, როგორც წესი, აუხეშებს და სასტიკს ხდის ადამიანს. აქ შთამბეჭდავადაა გადმოცემული, რომ მხოლოდ სიკეთეს და ადამიანის ღირსების პატივისცემას შეუძლია ბოროტმოქმედის შემობრუნება და არა შურისძიებას და მკაცრ სასჯელს, რაც უნდა დამსახურებული იყოს ის; რომ ადამიანი ბოროტმოქმედად კი არ იბადება, არამედ სილატაკე და შიმშილი პატიოსან ადამიანსაც ჩაადენინებს დანაშაულს. ამასთან, აღწერილი სცენა პირდაპირ იწვევს მათეს სახარების იმ ადგილის (5, 40) ასოციაციას, სადაც ქრისტე მოწაფეებს ასწავლის: “რომელსა უნდეს სასჯელად და მიღებად კვართი შენი, მიუტევე მას სამოსელიცა შენი” და აჩვენებს ამ სწავლების რეალურ ძალას. მწერალი აქ იმასაც გვეუბნება, რომ ეპისკოპოსმა მაღალადამიანური, თავისუფალი საქციელი ჩაიდინა და როგორც სუვერენულმა პიროვნებამ გაწყვიტა კაუზალობის ჯაჭვი, რომელიც ჩვეულებრივ გვიბიძგებს, იგივე მივაგოთ სხვას, რაც მისგან ვიწვნიეთ, მსგავსად ცხოველებისა, რომელთაც, როგორც თავისუფლებას მოკლებულ არსებებს, არ შეუძლიათ კაუზალობის გარღვევა და სრულად ექვემდებარებიან მის ძალას და მხოლოდ მისი გავლენით იქცევიან. ეს მხოლოდ ადამიანებს თუ ძალუძთ და ისიც მაშინ, როდესაც ისინი მოწოდების სიმალლეზე დგანან და აცნობიერებენ თავიანთ ადამიანურ ღირსებას და დანიშნულებას. აქ მწერალმა იმპლიციტურად ძველი აღთქმისეულ შურისძიების პრინციპს დაუპირისპირა ახალი აღთქმისეული მოყვასის სიყვარულის პრინციპი. კიდევ ბევრი რამის თქმა შეიძლებოდა აღწერილი სცენის შესახებ.

დასკვნა

ჩვენი თემისთვის აქ მნიშვნელოვანი ისაა, რომ ეპისკოპოსი, რომელსაც ახალგაზრდობაში თავადაც ჰქონდა გადაცდომები და შესაბამისად მიღებული ჰქონდა ორმაგი დაბმების გამოცდილება და ამიტომ კარგად იცნობდა ასეთი ტიპის ცნობიერებას, არსებითად პარადოქსული ქცევით და ორმაგი დაბმის ტექნიკით აღწევს თერაპიულ და პედაგოგიურ ეფექტს: ის, ერთი მხრივ, ყოფილი პატიმრის მიმართ განსაკუთრებულ სიკეთეს და პატივისცემას იჩენს და, მეორე მხრივ, ორმაგი დაბმის ეფექტს აძლიერებს იმით, რომ ადებიანებს მას აღთქმას (ე. ი. შემოაქვს მეტაწესი), ჩადგეს ამიერიდან სიკეთის სამსახურში, ვინაიდან, როგორც ამბობს, მან “იყიდა” მისი სული და ღმერთს ჩააბარა. ასეთი თერაპიული ორმაგი დაბმა ჟან ვალჟანში იწვევს მძაფრ შინაგან კოლიზიას, რომელსაც საოცარი დრამატიზმით და ფსიქოლოგიური სიზუსტით გადმოსცემს მწერალი ბიჭის მიმართ ჩადენილი უსამართლობის და ყოფილ პატიმარში ამით გამოწვეული სულიერი მეტამორფოზის აღწერისას. ამას მოჰყვება მასში ძველი ფსიქიკური და კომუნიკაციური სტრუქტურების ნგრევა და თანდათანობით ახლის ჩამოყალიბება, რის შედეგადაც ეს სულიერად აღდგომილი და “ხელახლა დაბადებული” ადამინი კვლავ პოულობს ღირსეულ ადგილს საზოგადოებაში. მისი შემდგომი ცხოვრების აღწერას ეძღვნება ჰიუგოს ამ სქელტანიანი რომანის დარჩენილი ნაწილი.

ადამიანში ორმაგ დაბმათა სიჭარბე თავისთავად ხელს უწყობს პათოლოგიური კომუნიკაციური სტრუქტურების წარმოქმნას და ამიტომ მაქსიმალურად უნდა ვერიდოთ მათ გამოყენებას სხვა ადამიანებთან, განსაკუთრებით ბავშვებთან ურთიერთობაში. ამის გათვალისწინება მნიშვნელოვანია მშობლებისა და პედაგოგებისთვის. მაგრამ ყურადსაღებია ის გარემოებაც, რომ სწორად გამოყენების შემთხვევაში ორმაგ დაბმას და პარადოქსულ ქცევებს

შეიძლება ჰქონდეთ ასევე კეთილისმყოფელი თერაპიული და პედაგოგიური გავლენა ჩვენ ირგვლივ მყოფ ადამიანებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J., & Weakland, J. (1956). Toward a theory of schizophrenia. *Behavioral science*, 1(4), 251-264.
- Frankl, V. E. (2007). 9.3 Die sinnorientierte Grundhaltung und was sie bedeutet Ob nun diese Grundhaltung von der obersten Ebene eingeführt oder durch. *Die kollektiven Neurosen im Management: Viktor E. Frankl? Wege aus der Sinnkrise in der Chefetage*, 250.
- Hugo, V. (1862). *Les misérables*, 1 (Vol. 1). Nelson.
- Jones, E. (1953). The life and work of Sigmund Freud. Volume 2, New York (Basic Books) 1953.
- Schulz von Thun, Fr. (2019). Miteinander reden I. Reinbek. Rororo: 36-38.
- Watzlawick, P. (1997). *Münchhausens Zopf oder Psychotherapie und" Wirklichkeit"*. Piper.
- Watzlawick, P. (2011). Man kann nicht nicht kommunizieren. *Bern: Huber*.
- Watzlawick, P., Bavelas, J. B., & Jackson, D. D. (2011). *Pragmatics of human communication: A study of interactional patterns, pathologies and paradoxes*. WW Norton & Company.